

تحول روانی، آموزش و توانبخشی

نابینایان

محمد رضا نامنی

افسانه حیات‌روشنایی

فریده ترابی میلانی

تهران

۱۳۸۹

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

نامنی، محمدرضا

تحول روانی، آموزش و توانبخشی نابینایان / محمدرضا نامنی، افسانه حیات‌روشنایی، فریده ترابی میلانی. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۸۱.

بازده، ۳۹۲ ص.؛ مصور (بخشی رنگی)، جدول. — («سمت»؛ ۶۳۴؛ روان‌شناسی؛ ۲۸)

ISBN 978-964-459-669-8

بها: ۵۴۰۰۰ ریال.

Mohammad Reza Nameni, Afsaneh Hayat Roshanaei,

پشت جلد به انگلیسی:

Farideh Torabi Milani. Psychological Development, Education and Rehabilitation of the Blind.

چاپ اول: پاییز ۱۳۸۱، چاپ دوم: پاییز ۱۳۸۹.

کتابنامه: ص. ۳۹۲-۳۷۱.

۱. نابینایان - توانبخشی. ۲. نابینایی - پیشگیری. ۳. نابینایان - آموزش. ۴. نابینایی. الف. حیات‌روشنایی، افسانه. ب. ترابی میلانی، فریده. ج. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی. د. عنوان.

۳۶۲/۴۱

ت ۳ ۱۵۹۳/۵۷

۱۳۸۱

م ۸۱-۲۵۸۲۳

شماره کتابشناسی ملی

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

تحول روانی، آموزش و توانبخشی نابینایان

محمدرضا نامنی، افسانه حیات‌روشنایی، فریده ترابی میلانی

چاپ اول: پاییز ۱۳۸۱

چاپ دوم: پاییز ۱۳۸۹

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

قیمت: ۵۴۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و جز اینها برای «سمت» محفوظ است (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید بتدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته روانشناسی در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس روانشناسی و تدریس کودکان نابینا به ارزش ۳ واحد تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۵	مقدمه
	بخش اول: قلمرو، تعریف، طبقه‌بندی، ارزیابی، تشخیص و علل معلولیت بینایی
۹	فصل اول: قلمرو، تعریف و طبقه‌بندی معلولیت بینایی
۹	قلمرو معلولیت بینایی
۱۰	تعریف و طبقه‌بندی معلولیت بینایی
۱۳	نابینایی قانونی
۱۴	کم‌بینایی
۱۵	نابینایی آموزشی
۱۶	بینایی کنشی
۱۸	شیوع معلولیت بینایی
۲۰	فصل دوم: فرایند بینایی و علل معلولیت بینایی
۲۰	فرایند بینایی
۲۳	ساختمان چشم
۲۳	الف) کره چشم
۲۷	ب) ضمایم چشم
۲۸	علل معلولیت بینایی
۳۰	عیوب انکساری
۳۴	لوچی یا انحراف چشم (استرایسم)
۳۶	تنبلی چشم

۳۸	حرکت سریع و غیرارادی کره چشم (نیستاگموس)
۳۹	اختلالاتهای قرنیه
۳۹	اختلالاتهای عدسی
۴۱	اختلالاتهای عنبیه
۴۱	اختلالاتهای شبکیه
۴۳	کلویوما
۴۴	فقدان چشم و ریزش چشمی
۴۶	رتینوپاتی نوزادان نارس (ROP)
۴۷	زاللی یا آلبینیسم
۴۹	التهاب رنگدانه‌ای شبکیه
۵۰	اختلالاتهای زلالیه
۵۰	اختلالاتهای عصب بینایی
۵۱	خشک چشمی
۵۳	تراخیم
۵۴	سرخیچه
۵۵	اختلال رنگ‌بینی
۵۶	سایر اختلالاتهای چشم
۵۷	نشانگان (سندرمها)
۶۰	فصل سوم: پیشگیری
۶۰	پیشگیری از معلولیت بینایی در کودکان
۶۴	نقش تغذیه در پیشگیری از معلولیت بینایی
۶۵	پیشگیری از معلولیت بینایی در آسیا، افریقا و امریکا
۷۰	رعایت نکات ایمنی در محیط کار، خانه و به هنگام تفریح و ورزش
۷۴	پیشگیری از صدمات ناشی از به کارگیری رایانه
۷۶	فصل چهارم: ارزیابی و تشخیص معلولیت بینایی
۷۶	تحول مهارتهای بینایی

۷۶	ادراک بینایی
۷۸	تشخیص معلولیت بینایی
۸۰	ارزیابی معلولیت بینایی
۸۲	ارزیابی معلولیت بینایی کودکان
۸۶	ارزیابی میدان دید
۸۷	آزمونهای رنگ‌بینی
۸۹	ارزیابی سایر جنبه‌های بینایی
۹۱	ارزیابی بالینی
۹۳	ارزیابی کنشی
۹۷	تفاوت ارزیابی بینایی کودکان کم‌بینا با ارزیابیهای متداول
	بخش دوم: تأثیر معلولیت بینایی بر فرد
۹۹	فصل پنجم: تحول شناختی
۹۹	تحول شناختی کودکان مبتلا به معلولیت بینایی
۱۰۷	تحول مفهوم
۱۰۹	فصل ششم: تحول زبان
۱۰۹	تحول پیش ازگفتار
۱۱۱	تحول زبان در کودکان نابینا
۱۲۲	فصل هفتم: تجسم فضایی
۱۳۸	فصل هشتم: تحول مهارتهای حرکتی
۱۳۹	معلولیت بینایی و تحول مهارتهای حرکتی
۱۴۹	معلولیت بینایی و تحرک و جهت‌یابی
۱۵۸	ارزیابی تحرک و جهت‌یابی
۱۶۰	تأثیر عوامل روانشناختی بر تحرک و جهت‌یابی
۱۶۳	پیشنهادها
۱۶۵	فصل نهم: تحول مهارتهای عاطفی - اجتماعی

۱۶۶	نقش بینایی در تعامل اجتماعی
۱۷۲	بررسی تحول عاطفی-اجتماعی کودکان معلول بینایی
۱۷۸	نقش معلولیت بینایی در سازگاری اجتماعی و جایگزینی آموزشی
۱۸۲	استفاده از موسیقی درمانی برای درمان انزوای اجتماعی کودکان معلول بینایی
۱۸۵	اجتماعی شدن و موسیقی درمانی
۱۸۷	فصل دهم: بازی
۱۸۷	اهمیت بازی برای کودکان خردسال
۱۸۹	تأثیر نقص بینایی بر بازی کودکان
۱۹۰	ویژگیهای بازی کودکان نابینا و کم بینا
۱۹۰	نوع بازیها و تعامل با همسالان
۱۹۳	مهارتهای زبان
۱۹۵	مهارتهای شناختی
۱۹۶	بازیهای مورد علاقه کودکان معلول بینایی
۱۹۸	فراگیری کودکان معلول بینایی در خلال بازی
۱۹۹	مداخله های بازی
۲۰۰	الف) آموزش خاص در مهارتهای بازی
۲۰۲	ب) دست ورزی وسایل و اسباب بازیها
۲۰۳	ج) تطبیق محل بازی
۲۰۵	د) استفاده از همسالان غیر معلول
۲۰۶	ه) نقش بزرگسالان
	بخش سوم: ارزیابی، آموزش و توانبخشی معلولان بینایی
۲۰۹	فصل یازدهم: ارزیابی کودکان و دانش آموزان معلول بینایی
۲۰۹	اصول اساسی در ارزیابی کودکان معلول بینایی
۲۱۲	مشکلات مربوط به دستورالعمل آزمونها
۲۱۲	اطلاع از وضعیت بینایی و نقش آن در یادگیری و تحول
۲۱۴	مشاهده دانش آموز در موقعیتهای مختلف

۲۱۵	مصاحبه با دانش‌آموز، والدین و مربیان
۲۱۶	نکات مربوط به تشخیص عقب‌ماندگی ذهنی
۲۱۹	نکات مربوط به تشخیص اختلالات یادگیری
۲۲۳	ابزارهای ارزیابی کودکان نابینا و معلول بینایی
۲۲۳	مقیاسهای تحولی رینل - زینکن برای کودکان بینا و نابینا
۲۲۴	آزمون تحول بیلفلد
۲۲۴	ارزیابی تحول مفهوم
۲۲۶	مقیاس کلامی آزمون هوش وکسلر
۲۲۸	مقیاسهای عملکردی
۲۳۱	ماتریسهای پیشروندهٔ هنجار شدهٔ ریون و ماتریسهای پیشروندهٔ لمسی
۲۳۲	آزمون «دی ۴۸»
۲۳۲	مقیاس هوش حرفه‌ای برای نابینایان بزرگسال
۲۳۳	مقیاس لامسه‌ای هوش برای نابینایان بزرگسال
۲۳۴	آزمون هوش طراحی با مکعب لمسی اوواکی - کپس
۲۳۵	آزمون هوش طراحی با مکعب لمسی استنفورد و اوواکی - کپس
۲۳۷	ارزیابی کودکان معلول بینایی مبتلا به سایر معلولیتها
۲۴۰	سایر آزمونها
۲۴۶	فصل دوازدهم: آموزش کودکان و دانش‌آموزان معلول بینایی
۲۵۱	برنامهٔ آموزش کودکان معلول بینایی در پیش‌دبستان
۲۵۱	مهارتهای حسی - حرکتی
۲۵۲	تحول مفهوم
۲۵۳	ارتباطات
۲۵۴	تحرك و جهت‌یابی
۲۵۴	مهارتهای زندگی روزمره
۲۵۵	مفهوم «خود» و اجتماعی شدن
۲۵۶	اطلاع از وضعیت چشم

۲۵۷	فناوری
۲۵۷	آشنایی با مشاغل
۲۵۷	مهارت‌های فکر کردن
۲۵۸	تحریک بینایی
۲۵۸	برنامه‌ریزی برای انتقال
۲۵۹	برنامه آموزشی اصلی (هسته‌ای)
۲۶۱	برنامه آموزشی اصلی برای دانش‌آموزان معلول بینایی و مبتلا به سایر معلولیتها
۲۶۳	معرفی برنامه آموزشی اصلی
۲۶۳	برنامه آموزشی اصلی توسعه یافته
۲۷۱	نمونه‌ای از برنامه‌ریزی درسی و آموزشی برای دانش‌آموزان معلول بینایی
۲۷۶	ارزیابی
۲۷۸	طراحی آموزش انفرادی
۲۷۹	تیم طراحی برنامه آموزش انفرادی
۲۸۰	عوامل خاص در طراحی برنامه آموزش انفرادی
۲۸۳	فصل سیزدهم: توانبخشی افراد مبتلا به معلولیت بینایی
۲۸۳	خدمات توانبخشی نابینایان
۲۸۶	خدمات مبتنی بر خانه و جامعه در اوان کودکی
۲۸۸	توانبخشی زندگی مستقل
۲۹۱	توانبخشی حرفه‌ای
۲۹۳	برنامه کسب و کار بازرگانی
۲۹۴	کار درمانگری
۲۹۵	اشتغال نابینایان در ایران
۲۹۸	تربیت بدنی
۳۰۵	پیوستها
۳۰۵	پیوست الف: راهنمای آموزش خط بریل
۳۳۵	پیوست ب: آموزشگاههای نابینایان تهران
۳۴۰	پیوست ج: مشاهیر نابینا

صفحه

عنوان

۳۵۶

پیوست د: قانون عصای سفید

۳۵۸

پیوست ه: آدرس و مشخصات مؤسسه‌ها، سازمانها و ...

۳۶۰

واژه‌نامه

۳۷۱

منابع

www.ketab.ir

www.ketab.ir

پیشگفتار

نابینایی مرزی نمی‌شناسد و بدون در نظر گرفتن سن، جنس، ملیت، مذهب، نژاد و طبقه اجتماعی و اقتصادی، ممکن است افراد را مبتلا سازد. عده‌ای بر این باورند که فقدان بینایی یعنی مرگ. اگر نگوییم این تصور ساده‌اندیشی است باید بپذیریم که نابینایی را فقط آسیبی به چشمها یا بینایی فرض کردن، سطحی‌نگری محض است. از نظر این افراد، نابینایی ضربهٔ مخربی است به «تصور خود» یک انسان و به «خود» بودنش. این، تصویری است که امروزه در سراسر دنیا از سوی افراد بیشمار پذیرفته شده است.

اغلب مردم بر این باورند که نابینایان افرادی نیازمند و مستحق ترحمند و به طور کلی، نتیجه‌گیریهای خود را بر اساس تصور ذهنی خویش از نابینایی، از دشواریها، کاستیها و سرخوردگیهایی که افراد نابینا باید با آن مواجه شوند، بنا می‌نهند. البته نباید منکر دشواریها و محدودیتهایی شد که محرومیت از این حس اساسی برای زندگی روزمره، تحصیل، اشتغال و به طور کلی زندگی نابینایان ایجاد می‌کند. محدودیتها و محرومیتهایی که فرد نابینا را به استفاده از امکانات و آموزشهای ویژه ملزم می‌کند. اما طبیعتاً این تنها منظری نیست که از آن می‌توان به نابینایی نگریست. باید پرسید آیا واقعاً نابینایی پایان زندگی است؟ آیا نابینایان به واقع افرادی درمانده و مستحق ترحمند؟

نابینایی را می‌توان یک «ویژگی» یا یک «خصیصه» هم در نظر گرفت. نابینایی چیزی خاصتر، عجیب و غریب‌تر و حتی وحشتناک‌تر از آنچه به نظر می‌رسد نیست و این ادعا را به استناد موققیتهای چشمگیر نابینایان مطلق مادرزادی می‌کنیم که در حیطه‌های گوناگون علمی، آموزشی، فرهنگی و هنری به موققیتهای شایانی رسیده‌اند.

زمانی که نابینایی به عنوان یک ویژگی یا یک خصیصه بهنجار، مانند صدها ویژگی دیگری که هر یک از ما باید با آنها زندگی کنیم، پذیرفته شود، آنگاه می‌توانیم نیازهای واقعی نابینایان را درک کنیم و آنها را از نیازهای غیرواقعی یا ساختگی که بعضاً ساخته و پرداخته ذهن ماست، تمیز دهیم. بدین گونه می‌توان ادعا کرد چنانچه به کودکان نابینا هم فرصت داده شود، می‌توانند پایه پای همسالان بینای خود بازی کنند، بیاموزند و تحول یابند. تنها شرط لازم برای تحقق این امر، داشتن ذهنی باز، بازخوردی مثبت، تصویری درست از نابینایی، نگاهی به دور از تعصب و اندکی خلاقیت است. در چنین شرایطی می‌توان انتظار داشت و امیدوار بود که این گروه نیز بتوانند همانند دیگر هموعان خود از زندگی مستقل، شکوفا، مولد و تا حدودی بهنجار بهره‌مند شوند.

باورها و دانش ما درباره نابینایی بر نحوه رفتار ما، چگونگی واکنشمان در برابر نابینایان، انتظاراتمان، شیوه آموزش و پیامهای کلامی و غیرکلامی که به آنان انتقال می‌دهیم تأثیر می‌گذارد.

تا کنون تلاشهای ارزشمند بسیاری در راه گردآوری و تدوین آثاری درباره نابینایی و نابینایان صورت گرفته است که آنها را پاس می‌داریم و زحمات بی‌دریغ پژوهشگران، مؤلفان و مربیان دلسوز را که در این راه گام برداشته و زحمت کشیده‌اند، ارج می‌نهمیم. ما نیز به نوبه خود کوشیده‌ایم تا اثری در حد امکان جامع و درخور جامعه دانشگاهی، فرهنگی، مربیان و والدین کودکان نابینا، که با این دشواری مواجهند، ارائه کنیم.

کتاب حاضر در سه بخش و سیزده فصل تنظیم شده است که در بخش اول قلمرو، تعریف، طبقه‌بندی، ارزیابی و تشخیص و علل معلولیت بینایی و شیوه‌های پیشگیری از ابتلا به آنها آمده است. در بخش دوم به تأثیر معلولیت بینایی بر فرد و در بخش سوم به ارزیابی، آموزش و توانبخشی معلولان بینایی توجه شده است.

کتاب همچنین پنج پیوست دارد که در آنها راهنمای آموزش خط بریل، آموزشگاههای نابینایان تهران، مشاهیر نابینا، قانون عصای سفید و آدرس و مشخصات مؤسسه‌ها، سازمانها و مراکز ارائه خدمات به نابینایان در تهران ارائه شده است.

همان‌طور که بر دست‌اندرکاران تهیه و تألیف کتابهای دانشگاهی پوشیده نیست،

پیشگفتار ۳

در راه تهیه و تدوین آثار علمی، دشواریهای گوناگونی پیش می‌آید و مانع از آن می‌شود تا مؤلفان بتوانند به طور کامل به آرمانهای خود جامه عمل بپوشانند. صاحبان این اثر نیز هرگز ادعا ندارند که کار بی‌کم و کاستی ارائه کرده‌اند؛ اما معتقدند که در حد بضاعتشان با توجه به تمامی محدودیتهای حداکثر تلاش خود را به کار بسته‌اند و انتظار دارند که متخصصان و پیشکسوتان این زمینه از راهنماییها و انتقادهای سازنده خود دریغ نکرده و آنان را در راه بهبود و تکامل این اثر یاری کنند.

بی‌شک بدون مساعدت، راهنماییها و یاری استاد گرانقدر سرکار خانم دکتر پریخ دادستان و قبول زحمت مسئولان محترم «سمت» خلق این اثر میسر نمی‌گشت که به این سبب از آنان سپاسگزاریم.

در پایان لازم می‌دانیم که از همکاریهای بی‌دریغ آقای دکتر حسین سمیعی، پروفیسور گونار کارلسون، خانم دکتر ژولیت ریید و همکاران عزیزمان در مرکز خدمات مشاوره‌ای همراز و مؤسسه استثنایی عصای سفید، که هر یک به گونه‌ای ما را در پیشبرد این هدف یاری کردند، همچنین از خانواده‌هایمان، که در پرتو لطف و محبتشان رنج راه بر ما هموار گشت، قدردانی نمایم.

محمد رضا نامنی

افسانه حیات روشنایی

فریده ترابی میلانی

www.ketab.ir

مقدمه

از بدو پیدایش بشر افرادی بوده‌اند که به واسطه بیماری، تصادف و توارث از قدرت بینایی محروم شده، اما به دلیل برخورداری از سایر قابلیت‌ها مورد توجه قرار گرفته‌اند. آثار به دست آمده از مصر قدیم نمایانگر این حقیقت است که معلولان بینایی، مورد پذیرش جامعه بوده‌اند. از جمله می‌توان به هومر مؤلف ایلیاد و ادیسه که نابینا بود، اشاره کرد. اما درباره آموزش منظم معلولان بینایی و همراه‌سازی^۱ آنان با جامعه تا قرن هجدهم اطلاعی در دست نیست. بتدریج با انسجام فعالیتهای پراکنده به آموزش معلولان بینایی توجه شد و در این راه کشورهایمانند فرانسه، امریکا، انگلستان، ژاپن، مصر و هندوستان پیشگام بودند. اولین آموزشگاه نابینایان را در سال ۱۷۸۴ والننتین هویی^۲، آموزگار فرانسوی، تأسیس کرد. وی ابتدا حروف برجسته بینایی را برای بهره‌مندی نابینایان ابداع نمود. کوششهای او که تحولی در امر آموزش نابینایان به وجود آورده بود، در سال ۱۷۸۹ همزمان با انقلاب فرانسه، متوقف ماند. راشتن^۳ در سال ۱۷۹۱ در لیورپول انگلستان مدرسه‌ای برای کودکان نابینای تهیدست تأسیس کرد. در این مدرسه مشاغل فنی، صنعتی و خواندن آواز گُر به نابینایان آموزش داده می‌شد. در امریکا توجه به کودکان نابینا از سال ۱۸۲۶ آغاز گردید.

اولین آموزشگاه مرکزی نابینایان در امریکا را، که امروزه به مؤسسه پرکینز^۴ مشهور است، ساموئل گریدلی هاو^۵ به سال ۱۸۲۹ تأسیس کرد و به دنبال آن مؤسسه‌های

1. in tegration

2. Valentin Hauy

3. Rushton

4. Perkins

5. Samuel Gridley Howe

ماساچوست و پنسیلوانیا به سال ۱۸۴۳ دایر گردیدند. در حال حاضر، در این کشور بیش از ۸۵۰ سازمان آموزشی و رفاهی برای نابینایان وجود دارد.

اوایل قرن هجدهم میلادی لویی بریل^۱، یکی از شاگردان آموزشگاه والنسین هویی که خود نیز نابینا بود، روش استفاده از نقطه‌های برجسته را ابداع کرد. این روش مشتمل بر ۶ نقطه برجسته لمسی است که برای خواندن و نوشتن افراد نابینا از آن استفاده می‌شود و امروزه به نام ابداع‌کننده آن، خط بریل نامیده می‌شود. روش بریل در تمام جهان کاملترین روش خواندن و نوشتن نابینایان است.

در سال ۱۹۷۰ دانشگاه «الازهر» مصر نقش تعیین‌کننده‌ای در پایه‌ریزی آموزش و پرورش نابینایان داشت. در هندوستان آموزش و پرورش کودکان نابینا ابتدا از سوی روحانیون مورد توجه قرار گرفت و از سال ۱۸۷۷ تا ۱۹۴۷ در آموزش و پرورش نابینایان آن کشور پیشرفتهای قابل ملاحظه‌ای صورت گرفت. اولین مدرسه نابینایان در این کشور در سال ۱۸۷۷ تأسیس شد که امروزه آن را به نام مؤسس آن مدرسه شارپ^۲ می‌نامند. تعداد مدارس نابینایان این کشور در سال ۱۹۴۴، ۳۲؛ در سال ۱۹۶۰، ۱۱۵ و در سال ۱۹۸۸، ۲۵۰ مرکز بود. در ژاپن آموزش و پرورش کودکان معلول (بویژه کودکان نابینا و ناشنوا) با سرمایه‌گذاری اولیه مردم آغاز شد و سپس با کمک دولت ادامه یافت و امروزه از وضعیت مطلوبی برخوردار است.

مدارس نابینایان در قرن نوزدهم به صورت شبانه‌روزی بود و بیشتر به کودکان خانواده‌های ثروتمند اختصاص داشت. اولین کلاسهای روزانه در سال ۱۸۷۲ در اسکاتلند دایر گردید. قانون آموزش و پرورش این کشور پیشنهاد کرد که کودکان نابینا در مدارس محل زندگی در کلاس کودکان بینا آموزش ببینند. بنابراین، روش فراگیر^۳ که امروزه در آموزش و پرورش کودکان استثنایی مطرح است، مفهوم تازه‌ای نداشته و ریشه در تاریخ آموزش و پرورش کودکان استثنایی دارد. در حال حاضر، در بسیاری از کشورهای جهان آموزش دانش‌آموزان نابینا در مدارس عمومی^۴ متداول شده است و

1. Louis Braille

2. Sharp

3. inclusion

4. general school

اغلب این دانش‌آموزان در مدرسه‌های نزدیک منزل خود به تحصیل مشغولند. در ایران به سال ۱۲۹۹ یک کشیش آلمانی به نام پاستور ارنست کریستفل^۱ اولین مرکز حمایتی و آموزشی نابینایان را در تبریز بنیاد نهاد. فعالیت مؤسسه مذکور تا سال ۱۳۱۹ ادامه یافت و در آن سال به علت آغاز جنگ جهانی دوم، فعالیتهای آموزشگاه در تبریز متوقف ماند. در سال ۱۳۳۰ یک خانم انگلیسی به نام گون گستر^۲، آموزشگاه نورآیین اصفهان را برای تعلیم و تربیت دختران نابینا دایر کرد. حدود ۱۰ سال بعد، کریستفل مجدداً فعالیت خود را از سرگرفت و بیشتر هم خود را صرف آموزش و پرورش پسران نابینا در شهر اصفهان کرد. هدف اصلی کریستفل شناساندن کارآیی و توانایی نابینایان به جامعه ایران بود و در این زمینه به موفقیت‌های زیادی دست یافت. کریستفل علایم و نشانه‌های الفبای زبان فارسی را با خط بریل تطبیق داد و آن را به دانش‌آموزان آموخت و برخی از کتابهای درسی آنان را به خط بریل برگرداند (نامنی، ۱۳۶۳).

اولین مرکز آموزش نابینایان در تهران به سال ۱۳۲۸ در خیابان ری با عنوان کانون کار و آموزش رودکی تأسیس شد. فعالیتهای آموزشی و حرفه‌ای آموزشگاه مشتمل بر کلاسهای ابتدایی و کلاسهای حرفه‌آموزی از قبیل موسیقی، برس‌سازی، زیلوبافی و حصیر بافی بود. در این آموزشگاه در حدود صد دختر و پسر دوازده تا هجده سال تحت آموزش و نگهداری قرار گرفتند. در سال ۱۳۴۰ احداث آموزشگاه نابینایان رضا پهلوی (شهید محبی^۳ کنونی) آغاز شد.

به سال ۱۳۴۳ با پایمردی دکتر محمد خزائلی و گروهی از افراد خیر، آموزشگاه نابینایان بزرگسال به منظور تأمین تسهیلات آموزش نابینایان بزرگسالی که تا آن زمان فقط به دلیل نابینایی از آموزش محروم بودند، آغاز به کار کرد. فعالیتهای آموزشگاه بتدریج گسترش یافت و کلاسهای تلفن، آموزش هنری، کاردستی و قرائت قرآن تشکیل شد.

1. Pastor Kristofel

2. Geven Gaster

۳. از مهرماه سال ۱۳۵۸ این نام برای آموزشگاه انتخاب شد. شهید اسماعیل محبی از دانش‌آموزان همین آموزشگاه بود که پس از اخذ مدرک کارشناسی از دانشگاه به تحصیل علوم دینی در حوزه علمیه قم پرداخت و در سال ۱۳۵۸ در سنندج به شهادت رسید.

بتدریج امر آموزش و پرورش دانش‌آموزان نابینا و کم‌بینا در ایران مورد توجه قرار گرفت و گسترش یافت. در حال حاضر بالغ بر ۳ هزار و ۴۴۰ دانش‌آموز نابینا و کم‌بینا در آموزشگاههای کشور مشغول به تحصیلند که از این تعداد در حدود ۲ هزار و ۴۰۵ دانش‌آموز در آموزشگاههای استثنایی و ۱ هزار و ۳۵ نفر بر اساس طرح تلفیقی^۲ در مدارس معمولی جایگزین شده‌اند (اطلاعات بیشتر درباره آموزشگاههای نابینایان در پیوست آمده است).

بسیاری از نابینایان پس از پایان تحصیلات دبیرستانی به جستجوی شغلی مناسب می‌پردازند. بنابراین، گسترش آموزشهای حرفه‌ای برای دانش‌آموزان معلول بینایی در دوره دبیرستان مناسب‌سازی مشاغل، افزایش آگاهی جامعه و اصلاح نگرش مردم نسبت به توانمندیها و محدودیتهای نابینایان جهت اشتغال، امری ضروری است. برخی از نابینایان نیز خود را برای ورود به مراکز آموزش عالی آماده می‌کنند. سالیانه به طور متوسط در حدود ۱۰۰ دانش‌آموز نابینا و کم‌بینا دوره دبیرستان را به پایان می‌رسانند و بیش از نیمی از آنان وارد دانشگاهها و مراکز آموزش عالی می‌شوند و در رشته‌های علوم انسانی (حقوق، ادبیات، الهیات، تاریخ، ارتباطات، روانشناسی و غیره) به تحصیل می‌پردازند. تعداد فارغ‌التحصیلان معلول بینایی دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد همه ساله افزایش می‌یابد و در حال حاضر، تعداد آنان در حدود ۱ هزار و ۶۰۰ نفر است. البته یکی از دلایل این افزایش، عدم جذب فارغ‌التحصیلان دبیرستانی در بازار کار است. اما متأسفانه حتی با کسب درجات تحصیلی بالاتر نیز عده زیادی از فارغ‌التحصیلان نابینا نمی‌توانند شغلی پیدا کنند و در این میان دختران نابینا در شرایط نامطلوبتری قرار دارند.

۱. استخراج از راهنمای آموزشگاههای استثنایی سراسر کشور، معاونت نیروی انسانی و کتب درسی

سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور (۱۳۷۶-۱۳۷۷).

۲. در سالهای اخیر، طرح تلفیقی به صورت آزمایشی در بسیاری از استانهای کشور به اجرا درآمده است تا وضعیت آموزشی دانش‌آموزان نابینا و کم‌بینا را در مدارس معمولی مطالعه و بررسی کند.